

Suomen subjektin piirteitä

Universaalia subjektia ei ole: turhaan on etsitty sellaista piirryvästä, joka määritteli kaikista kielistä yleisimmätkin subjektit tai edes päti eri kielten subjekteihin (Keenan 1976). Jos suuresta kielivalikoimasta kootaan ne lauseet, jotka ovat perusluonteisia eivätkä edellytä jotakin yksinkertaisempaa lausetta propositionsa alkioksi, päästään ilmeisesti kyseistä kieltä hyvin luonnehtiviin ilmaustyyppeihin, ”peruslauseisiin”. Näistä yleensä eristyy nominaalinen jäsen, jota voidaan kutsua perussubjektiksi. Tämän piirteet ovat usein yleisiä maailman kielissä. Keenan (1976) on koonnut kolmisenkymmentä tällaista ominaisuutta. Johnson (1977) on arvostellut hänen metodiaan ja päätelmiään ja pitänyt esitetyä subjektin määritelmää perusluonteisen epäadekvaattina. Comrie (1981: 101, 104) kuitenkin toteaa, että subjektia ei voi määritellä välttämättömien ja riittävien kriteereiden avulla, minkä Keenan on osoittanut, vaan prototyypipohjaiset määritelmät on hyväksyttävä yhdeksi mahdollisuudeksi.

Suomen kielen subjektien tulkinta on nojannut paljolti vieraiden siivistyskielten malliin, kuten olen esittänyt tarkemmin julkaisussa 1985. Auli Hakulinen (Hakulinen — Karlsson 1979: 163—165) on poiminut kahdeksan subjektin kriteeriä. Niistä kuusi osuu yksiin seuraavassa esitettävien kanssa. Tulkinta on kuitenkin erilainen, koska Hakulinen on ottanut mukaan muutkin kuin perussubjektit. Hänen tarkastelunsa ei sivua Keenanin piirrekokoelmaa eikä noteeraa minun esittämiäni tulkintoja. Niinpä eräät kriteerit (A ja F) koskevat oikeastaan objektia tai muuta komplementtia, siis subjektia vain välillisesti. Hakulinen palaa 1983 Keenanin esitykseen, mutta väljentää tämän peruslausetta (ja perussubjektia) Nykysuomen lauseoppinsa kirjavan lausetyypistön mukaiseksi. Eräät esimerkit lisäksi osoittavat, että rakennelma pohjaa huonoon kieleen: käyvän yleiskielen takaa tai ulkopuolelta on repäisty lauseet 2.3, 4c (”Talot ovat rakennettu betonista”) ja 8.b. Kielenkäytön ääriiladoille kuuluvat myös lauseet 15 ja 16 (kymmenen virkettä).

Kun perinteiset subjektitapaukset otetaan Keenanin piirteistön verroille, niin kuin seuraavassa tehdään, on odotuksenmukaista, että perifeerisetkin tapaukset, esim. partitiivisubjektit, saavat jonkinlaista tukea. Ongelmaksi käynee kuitenkin se, että piirrekimppu on harva ja tyystin erilainen kuin muilla subjekteilla.

Näin pelkät yhtäläisyydet eivät ohjaa varmaan kategoriaan, koska tarjolla saattaa olla kaksi: lauseke voidaan tulkita subjektin lisäksi predikatiiviksi. Näiden kahden luokan periferioiden rajankäynti veisi helposti saivarteluun; viisaampaa on etsiä kunkin luokan edustavia prototyyppisiä, joita muuten psykologian testien mukaan ihminen helposti tunnistaakin (Rosch 1978).

Sitä paitsi: kun tarkemmin ajattelee, huomaa, että subjektia ei aina tarvitakaan! Se ei ole syntaktisesti välttämätön, mitä todistaa muodollisen subjektin puute. Siis aivan objektin tavoin myös subjekti voi puuttua ilmiselvänä tai viestittömänä yleisenä. Nämä kaksi perusjäsentä eivät kaipaa edes tekstiyhteyden tukea, ja silti jäävä aukko täyttyy kuulijan tajussa oikein (vrt. Perlmutter 1980: 211—212). Siten subjektivalikoimaan on tarjolla myös subjektittomuus, merkitsevä nolla.

1. Perussubjektin tuntomerkit

Jos Ewdard L. Keenanin (1976: 307) tavoin etsii suomen kielen perussubjekteja hänen tarkoittamiensa semanttisten peruslauseiden avulla, saa seuraavat yleisluonnehdinnat:

1. *Verbin edellä.* Tasapainoisessa toteamuslauseessa perussubjekti on verbin edellä. Vrt. Keenanin (1976: 319) kohtaan A 3.12.

2. *Mukauttava.* Predikaatti mukautuu perussubjektin persoonaan ja lukuun. Vrt. Keenanin kohtaan A 3.3 (mts. 316). Tässä lähdetään siis siitä, että kongruenssikaan ei välttämättä vallitse subjektin kanssa. Yleensä mukautumista on pidetty ehdottomana subjektin kriteerinä (Ikola 1973: 67—72).

3. *Päätteetön.* Perussubjekti on nominatiivissa. Kaksi edellistä ehtoa täyttävä nominatiivi on perussubjekti. Vrt. Keenanin (1976: 320) kohtaan B 1.

Nuo säännöt pätevät useimpiin lauseisiin. Viime aikoihin asti on ollut keskustelua vain eräästä transitiivilauseen erikoistapauksesta, jossa sekä subjekti että totaaliobjekti ovat monikossa, sekä eräistä kopula- tai eksistenssipredikaatin sisältävistä lauseista; esim. 1—7.

- (1) Argentiinalaiset voittivat saksalaiset.
- (2) Valas on eläin.
- (3) Meressä on valaita.
- (4) Meressä on vettä.
- (5) Meressä on suuruutta.
- (6) Merellä on aluksia.
- (7) Sinulla on aluksia.

Transitiivi- ja nominaalilauseet ratkeavat kyllä esitettyjen kolmen säännön avulla riidattomasti. Niinpä monikollisessa objektilauseessa on normaalisti subjekti ensimmäisenä; esim. 1. Sama pätee nominaalilauseisiin, joissa sekä subjekti että substantiivipredikatiivi on nominatiivissa; esim. 2. (Näin Koski 1969: 91; toisin Ikola 1973: 69.)

Sen sijaan eräät eksistentiaalilauseet (esim. 3—7) ovat varsin kiistanalaisia. Lauseopin päivästä 1973 alkaen olen pitänyt eksistentiaalisen toteamuslauseen verbinjälkeistä nominaalilauseketta predikatiivina, vaikka se olisi nominatiivissakin; esim. *Veneessä on koira* (painettuja lähteitä: 1977: 45, 85; 1979a: 131; 1979b: 250—251). Eräät tutkijat ovat tulossa samalle kannalle. Selvästi vastaan on asettunut Hakulinen (1983: 245), tosin teiltäen vain Pekka Sammallahden luonnosmonisteessa 1981 esittämän predikatiivitulkinnan.

Tämä lausetyyppi, eksistentiaalinen esittelylause, poikkeaa kaikkien mainittujen subjektisääntöjen kohdalta. Sen vuoksi on syytä ottaa tarkasteluun muutkin Keenanin esittämät piirteet: pätevätkö ne paremmin näihin tapauksiin kuin perussubjekteihin?

2. Subjektikäsitteen moniulotteisuus

Universaalisti subjekteja on luonnehdittu autonomisuuden, sijanmerkinnän, semanttisten roolien tai syntaktisen primaariuden kannalta. Useimmat ominaisuudet sopivat jollakin tavoin myös suomeen. Seuraavasta jää pois vain muutamia Keenanin (1976: 312—321) mainitsemia perussubjektin piirteitä. Mitkään piirteet eivät kuitenkaan ole osoittautuneet välttämättömiksi eivätkä riittäviksi jokaiseen kieleen: subjekti on moniulotteinen käsite aivan kuten äly (mts. 312).

2.1. Autonomisuus

4. *Subjektin tarkoitteen eksistenssin riippumattomuus.* Subjektin tarkoite on riippumaton predikaatin ilmaisemasta toiminnasta toisin kuin

esim. objektin tarkoite; esim.

(8) Opiskelija kirjoitti runo + n.

(9) Joku todisti teoreema + t.

5. *Subjektin välttämättömyys*. Muu kuin subjekti voi lauseesta helposti puuttua kokonaan. Esim. lauseesta 10 ei voi jättää pois subjektia mutta kyllä sulkeissa olevat.

(10) Jussi metsästää (karhuja (ansaitakseen)).

(11) Jos Ø on viisas, (Ø) ei metsästä (karhuja sukupuuttoon).

Tosin geneerinen subjekti, joka on ilmaistavissa sanallisesti: *kuka tahansa*, ei näy mitenkään morfologisessa pinta-asussa. Subjektittoman lauseen yksikön 3. persoonan verbimuoto tulkitaan geneeriseksi. Esim. 11.

Samalla tavoin voi mielestäni käydä geneeriselle lokaaliselle subjektin sijaisellekin (derived subject, Keenan 1976; vrt. local subject, Lyons 1977: 475), joita on lauseissa 3—7; esim. 12—13. Edellisessä on implikaationa 'maailmassa' tai vielä yleisemmin 'olemassa'; jälkimmäiseen (13) sopii alkuun sama tai tarkempi 'ihmisellä', loppuun Ø:n paikalle 'ihminen, kuka tahansa' (kuten lauseeseen 11).

(12) Sitten Ø on valaita, jos pyyntiä rajoitetaan.

(13) Kun Ø on aluksia, (Ø) pääsee helposti meren yli.

2.1.1. *Subjektin viittauksen itseriittoisuus*

Perussubjektin tarkoitteen täytyy olla kuulijan määritettävissä ilmaisu-hetkellä. Tämä referenssin autonomisuus on universaali piirre (Keenan 1976: 314), ja se ilmenee lukuisilla tavoilla, kuten kohdissa 6—17 esitetään:

6. *Absoluutti tarkoite*. Enimmät lauseet, jotka käsitetään tosiksi, sisältävät konkreetin tai abstraktin kokonaisuuden, johon viitataan subjektilla (mts. 317). Käsitämme ilman muuta, että subjektin ilmaisema epämääräinenkin tarkoite on todella olemassa mutta että objektilla ei tätä referenssiä välttämättä ole; esim. 14—17.

(14) Eräs opiskelija on velkaa Jussille satasen.

(15) Jussi tilasi oluen.

(16) Jussi muistuttaa norsua.

(17) Jussi matkii alkemisteja.

7. *Edellytettävä tarkoite*. Tavallisessa toteamuslauseessa (esim. 18) tarkoitteelliset lausekkeet (mainitussa *Ranskan kuningas*) voivat muuttua

tarkoitteettomiksi, kun lauseeseen tulee kieltö, kysyvyys tai konditionaalimuodot (esim. 19—24). Operaatiosta huolimatta kuitenkin subjekti säilyy näissäkin oloissa tarkoitteellisena paremmin kuin muut. Esim. lauseissa 20, 22 ja 24 subjekti *Ranskan kuningas* sisältää myönteisen implikaation Ranskan kuninkaasta: edellyttää tämän olemassaoloa.

- (18) De Gaulle oli *Ranskan kuningas*.
- (19) De Gaulle ei ollut Ranskan kuningas.
- (20) *Ranskan kuningas* ei ollut de Gaulle.
- (21) Oliko de Gaulle Ranskan kuningas?
- (22) Oliko *Ranskan kuningas* de Gaulle?
- (23) Jos kumous olisi onnistunut, de Gaulle olisi ollut Ranskan kuningas.
- (24) Jos kumous olisi onnistunut, *Ranskan kuningas* olisi ollut de Gaulle.
- (25) Ranskassa oli kuningas.
- (26) Ranskassa ei ollut kuningas.
- (27) Ranskassa ei ollut kuningas + ta.
- (28) Oliko Ranskassa kuningas(+ ta)?
- (29) Sitten Ranskassa ol + isi kuningas.

Myönteisessä eksistentiaalisessa esittelylauseessa (esim. 25) tilanne on odotuksen mukaisesti sama kuin nominaalilauseessa 18. Kumpikin referentti käsitetään tosiolovaksi. Kieltolauseessa käy aivan toisin kuin edellisten lauseiden subjekteille. Lauseen 26 nominatiivinen *kuningas* tarkoittaa, että maassa ei ollut kuningasta mutta kyllä jokin (selvästi) muu, esim. presidentti. Lauseen 27 partitiivimuotoiselta lausekkeelta *kuningasta* puuttuu tämäkin implikaatio: kieltö on täydellistä (tarkemmin Toivainen 1979b). Sama referenssiasema näillä muodoilla on myös lauseissa 28 ja 29. Vain *Ranskassa* on aina tarkoitteellinen lauseiden 18—24 subjektien tapaan.

8. Teema. Subjekti on tavallisesti peruslauseensa teemaa (Keenan mts. 318—319: topic). Se on yleensä tuttua sekä puhujalle että kuulijalle ja tärkäli vanhaa informaatiota. Tämä on jyrkässä ristiriidassa eksistentiaalilauseen määritelmän kanssa, joka nimenomaan edellyttää ”subjektiltaan”, että se sisältää uutta informaatiota, esittelyä.

2.1.2. Samaviitteisten korrelaatti

Perussubjekti yleensä selittää samaviitteisten tarkoitteen: kohdat 9 ja 10.

9. *Refleksiivipronominin korrelaatti.* Perussubjektin tarkoite on yleensä yhteinen refleksiivipronominin tarkoitteen kanssa; esim.

(30) Jussi_j näki Villen ja itse_j tervehti ensin.

(31) Mies_i katsoi itsellään_i olevan oikeus.

10. *Muun pronominin tai poistuneen korrelaatti.* Nimenomaan subjekti yleensä voi täyttää samaviitteisen poiston aiheuttamat aukot tai selvätä pronominin tarkoitteen (esim. 32—34), joskus jopa taannehtivasti, koska suomen sanajärjestys joustaa; vrt. englantiin, joka on vielä väljempi; esim. 35—36.

(32) Jussi_j puhui Villedelle hetken ja sitten hän_j lähti.

(33) Jussi_j puhui Villedelle hetken ja sitten Ø_j lähti.

(34) Jussi_j puhui Villedelle hetken kun Ø_j oli päässyt kotiin.

(35) Tultuaan_j kotiin Jussi_j puhui Villen kanssa.

(36) When he_{j,?i} got home, John_j talked to Bill_j.

11. *Vaihtuvaviitteisen korrelaatti.* Suomessa samoin kuin esim. hopin kielessä (Keenan 1976: 315) vaihtuvaviitteinen merkki, pronomini tai suffiksi, voi tarkoittaa subjektia tai olla tarkoittamatta, jolloin käytetään eri morfeemeja; vrt. esimerkkejä 37 ja 38.

(37) Hän luulee hänen voittavan. (Eri subjekti.)

(38) Hän luulee voittavan + (n)sa. (Sama subjekti.)

12. *Lauserajan ylittävät viittaukset.* Subjektit ovat niitä nominilausekkeita, jotka yhteisviitteisinä voidaan poistaa uposlauseesta tai jopa rinnastuskonjunktion takaakin. Identtisen poistoissa todennäköisimpiä ovat juuri subjektit; esim.

(39) Jussi_j haluaa Ø_j auttaa Villeä.

(40) Jussi_j meni Villen_i luo ja Ø_j haukkui tämän_i.

13. *Metaforan tarkoite.* Metaforat usein syrjäyttävät tarkoitteen tai olemassaoloimplikaation: vain subjektilla on tarkoite; esim.

(41) Mies otti härkää sarvista.

14. *Tarkkaviitteiset lausekkeet.* Persoonapronominit, erisnimet ja demonstratiivit voivat universaalisti esiintyä subjekteina. Suomessa ne voivat hyvin olla muissakin asemissa toisin kuin esim. tagalogissa, jossa objektin on oltava indefiniittinen ja subjektin definiittinen.

15. *Subjekti fokuksessa.* Subjekti voi saada määritteekseen relatiivilauseen (esim. 42). Lauseen kysyvyys voidaan kohdistaa siihen (esim. 43—44). Lohkolause tunnetaan myös suomessa ehkä ruotsin vaikutuksesta (Leino 1982: 72), ja se voi rakentua juuri subjektin ympärille (esim. 45).

- (42) Sinä, joka olet vanhin, saat avaimen.
 (43) Kuka saa avaimen?
 (44) Sinäkö olet vanhin?
 (45) Se on hän, joka on muuttunut.

16. *Pronominaalistusmahdollisuus*. Subjekti voidaan aina ilmaista pronomiinilla ja tämän ohessa voi esiintyä täysi nominilauseke.

17. *Ajelehtiva kvanttori*. Subjekti voi panna ajelehtimaan määränilmauksia; esim.

- (46) Kaikki pojat lähtivät. Pojat lähtivät kaikki.

2.2. Sijanmerkintä

Suomessa päätteetön nomini on yleensä subjekti (tai kopulan jäljessä subjektiviitteinen predikaatiivi). Tämä kuuluu jo perussääntöihin; ks. edeltä kohtaa 3.

18. *Upotuksessa genetiivi*. Olen esittänyt (1977: 62—73), että kaikki suomen lukuisat lauseenvastikkeet, infinitiivirakenteet ja vastaavat merkitsevät perussubjektinsa ja vain sen genetiivillä. Tämä piirre puuttuu Keenanin universaalien luettelosta (vrt. kuitenkin kohtaan 20), mutta suomen kannalta se on mielestäni erittäin arvokas; esim. 21, 47—56. (Vrt. Koski 1969: 95—98.)

- (47) Anta + a *se + n* lyö + dä. (Teppo 2.6 [Toivainen 1980].)
 (48) Pitä + ä *se + n* men + nä. (Ville 2.5)
 (49) Nämä on *minu + n* teke + m + i + ä. (Ilpo 3.1)
 (50) Valot loistivat *auto + n* tul + le + ssa kohti.
 (51) Ne sammuiivat *auto + n* pysähdy + tty + ä.
 (52) Isä käski *Risto + n* istu + a.
 (53) Isä sanoi *koira + n* vinku + nee + n.
 (54) Risto kuuli *koira + n* vinku + va + n.
 (55) Hän arvasi *jano + n* ole + va + n kova.
 (56) Risto tiesi *jano + n* kaikkoo + va + n vedellä.
 (57) Risto tiesi *koira + lla* ole + va + n jano.

Tässäkin tapauksessa uposlauseen subjekti poistuu, jos matriisilauseessa on samaviitteinen subjekti; esim. 35, 38 (vrt. kohtaan 12).

Kun eksistentiaalinen esittelylause uppoaa, sen ”subjekti” (lauseen 57 *jano*) ei muutu genetiiviin eikä subjektin sijaiseen päätte enää sovi, koska se on paikallissijassa tai partitiivissa (Toivainen 1985). Esim. 31 ja 57.

19. *Kausatiivistuksessa adessiivi.* Kausatiivipredikaatin subjekti nominatiivimuotoisena ilmaisee teettäjän ja agentti merkitään adessiivilla; esim. 58.

(58) Risto pese + ttä + ä vaatteet *Ritva + lla*.

Adessiivi on suomessa usein instrumentin sija (esim. lauseessa 56) liittyessään elotontarkoitteeseen sanaan (yleisesti myös lapsilla, kuten olen esittänyt 1980: 102—105). Teetoverbin yhteydessä usein ihminen on kuin väline ja sijamuoto on silloin sama. Agentti ja instrumentti ovat tässäkin toistensa lähellä aivan kuten nominatiivisubjekteissa (Anisfeld 1984: 115). Tämä vahvistaa myös sitä käsitystä, että suomi ei tee kategoriaeroa elollisen ja elottoman tai ihmisviitteisen ja ei-inhimillisen välille. Viestintätilanteet erottavat nämä kyllä toisistaan ja tuottavat siten käyttäjakaumaeroja.

20. *Lauseen substantivointi.* Kun verbi nominaalistetaan, niin yleisesti subjektin vastine tulee omistajan sijaan, suomessa genetiiviin (esim. 59), tai ei-subjektisen agentin sijaan (Keenan 1976: 321), suomessa adessiiviin (esim. 60; vrt. kohtaan 19).

(59) Risto + n lattiansiivous.

(60) Lattian siivouttaminen Risto + lla.

2.3. *Semanttinen rooli*

21. *Tekijä.* Subjektin tarkoitteen semanttinen rooli, esim. tekijän tai kokijan asema, ilmenee pääverbin avulla. Yleensä subjekti osoittaa mahdollisen toiminnan agentin, mutta tämä ei ole subjektimaisuuden universaali ehto edes silloin kun lauseessa on agentti. Tämä voi puuttua esim. nominaali- ja eksistentiaalilauseista; 61—63.

(61) Risto on pitkä.

(62) Risto on putkimies.

(63) Risto on Pori + ssa.

22. *Käsketty.* Imperatiivin subjektitarkoite voidaan suomessakin osoittaa perusmuotoisella nominilla, mutta tämä on vain puhuttelusana, joka ei kongruoi imperatiivimuodon kanssa sillä tavoin kuin indikatiivimuodot. Niinpä puhuttelusana on usein 3. persoonassa, mutta imperatiivi 2. persoonassa; esim. 64—65 ja (kohtelias pluralis majestatis) 66. Myös monikosta voi sanoa samaa, mutta historiallisesti monikon 2. persoonan imperatiiviin kyllä liittyy vastaava persoonapäätte; esim. 67.

(64) Ota *sinä* auto!

(65) Ota, Risto, auto!

(66) Otta + ka + a, Vehkaoja, auto!

(67) Otta + ka + a te auto!

23. *Aiheuttajalausekkeen esikuvallisuus.* Kausatiivilauseen aiheuttajalauseke on yleisesti maailman kielissä samassa asemassa, samassa sijassa ja verbin kanssa mukautuneena samalla tavoin kuin perussubjekti (Keenan mts. 321). Tämä pätee tarkasti myös suomeen. Eksistentiaalilauseet, joissa ei ole verbinetistä subjektia, jäävät tämänkin piirteen ulottumattomiin.

24. *Syntaktinen primaarius.* Chomskyn (1965) mukaan perussubjekti on välittömästi S-noodin alainen. Tämä tuntuu perin luonnolliselta, mutta Keenan (mts. 322) huomauttaa, että lauseen osaa ei voi mitenkään osoittaa konstituentiksi, saati primaariksi. Hän viittaa moniin kielisiin, joissa persoona-, aspekti- tai tempuspartikkelit ovat hierarkkisesti ylempänä kuin subjekti. — Suomeen kyllä subjektinoodin primaariusperiaatteessa sopii hyvin. Eksistentiaalisen esittelylauseen ”subjektiin” se ei kuitenkaan luonnu (vrt. Hakanen 1972: 43—44).

3. Subjekti ja liittopredikaatin ajatus

Hakulinen ja Karlsson (1979: 158—172) eivät ole pyrkineet Keenanin (1976) esittämän tapaiseen perussubjektiin, vaan ovat pikemminkin lisänneet suomen kuvauksen rehevyyttä. Subjektin sijaksi esitetään nominatiivin lisäksi paitsi partitiivia myös genetiiviä, tosin vain nesessiiviverbille. Tällaiseen laajennukseen päädytään, mikäli liittopredikaatti otetaan suomen lauseenjäsennykseen (Saukkonen 1966: 161—162). Mukaan lipsahtaa helposti myös eräitä 3. infinitiivin sisältäviä rakenteita. Esim. 68—70.

(68) Isännän pitää olla talossa.

(69) Runo on Hilja Haahden kirjoittama.

(70) ”Pyörremyrsky on kaatamassa metsää Texasissa.”

(71) Pyörremyrsky kaataa metsää Texasissa.

(72) ”Pyörremyrsky meni (tuli) kaatamaan metsää Texasissa.”

Tämä ajattelu johtaa esim. lauseen 69 osalta tulkintaan, jonka mukaan ”tekijä” ilmaistaan tässä lauseessa ”genetiiviattribuutilla” *Hilja Haahden* (Hakulinen—Karlsson 1979: 159). Erisnimen tarkoite on kyllä agentti, mutta ei tämän lauseen, vaan sen yhden osan, Fillmoren mukaisen essiivin *Hilja Haahden kirjoittama*. Lause on perussyntaksiltaan identtinen lauseen *Runo on kiintoisa* kanssa. (Se, että lause 69 on näennäisesti erään englanninkielisen lauseen kaltainen, ei saa harhauttaa tulkintaa mukaansa.)

Samanlaisesta erehdyksestä oli kyse Turun fennougristikongressin keskustelussa, kun eräs tutkija arveli lausetta 70 lauseen 71 parafrasiksi. Todellisuudessa *pyörremyrsky*-subjektiin liittyy predikaattina pelkkä *on* aivan kuten edellisessä lauseessa (69) sama-asuinen kopula. Nyt on kyseessä eksistentiaalinen oloverbi, joka edellyttää, että myös vastaava muutosverbi pätee: lause 70 on normaalioloissa yhtä mahdoton kuin lause 72. Tämä johtuu siitä, että *on* ei ole apuverbi vaan pääverbi ja siihen liittyvä infinitiivi on predikatiivi tai muu komplementti. Kolmas infinitiivi ei tarkoita prosessia, johon finiittinen *kaataa* viittaa lauseessa 71, vaan tilaa. (Toinen asia on, että ”filologikielessä”, esim. ylioppilastehtävissä, näkyy tällaisia merkkejä englannin kielen piilovaikutuksesta, vaikka ei ole kyse käännskielestä.)

Mielestäni ei ole syytä eristää joitakin infinitiivirakenteita liittopredikaatin osiksi — ainakaan vielä tällä vuosisadalla — koska ne kaikki yhdessä muodostavat tasakoosteisen uposlauseityypin. Subjektin sijakysymyksen kannalta taas olisi mutkikasta, jos erikoisesti liittopredikaattilla voisi olla genetiivimuotoinen subjekti. Tällainen pääsääntö ei ole kyllä sen kummallisempi kuin se vielä vallitseva, että yhtä eksistentiaalilauseiden tyyppiä varten on suomessa vasittu partitiivisubjekti, joka muuten on aivan marginaalinen.

Perinteisestäkin on tulkittu subjektiksi nesessiivilauseityypin *Isännän* pitää *olla talossa* infinitiivirakenne. Tämä ei ole koskaan kokonaan subjektin paikalla lauseen alussa. Jälkipainoisen sanajärjestyksen periaatetta olen kutsunut viskurilaisiksi (Toivainen 1977: 65—66, 72, 76, 86).¹

4. Subjektin valinnan kriteereistä

Kuten alussa totesin, kaikkein yleisimpiä ja siten kuvaavimpia Keenanin esittämistä piirteistä ovat kolme ensiksi mainitsemaani: verbinetisyys, mukauttavuus ja nominatiivisuus (numerot 1—3). Varsin suuria frekvenssiltään ovat myös viisi seuraavaa autonomisuuden piirreluokkaa (numerot 4—8). Tosin subjektin välttämättömyyttä täytyi todistella silläkin, että poisto osoittaa sen tärkeyden (piirre 5 lause 11). Jos tekstuaalit seikat eivät nimittäin paljasta yksikön 3. persoonassa olevan verbin subjektia, niin siksi tulkitaan ilman muuta puuttuva ’KUKA TAHANSA’, mahdollisimman geneerinen persoona.

¹ Hakulinen ja Karlsson (1979: 303, 305, 307) ovat ottaneet viskurilain aivan samalla tavalla yhdeksi sanajärjestyksestä muuttavista kolmesta siirtosäännöstä mutta tyrkyttävät syntaksin viskurilain isäksi Sadeniemeä (1949), joka ei tätä asiaa käsittele.

Edelleen erikoisen luonteenomaista suomen perussubjektille on matriisilauseessa nominatiivimuotoisuus mutta upotuksessa genetiivimuotoisuus (piirre 18). On perusteetonta väittää, että upotuksessaan genetiivi sekaantuisi akkusatiiviin esim. lauseessa *Minä arvelen auton varastetun* (Hakulinen 1983: 247).

Luonnollisesti agentin roolin ilmaiseminen kuuluu subjektille (piirre 21) ja tämä on syntaktisesti primaari (vrt. piirteeseen 24).

Kaikki 24 piirrettä sopivat kukin käyttöyhteydessään juuri tavalliseen subjektiin. Lause on silloin transitiivinen tai muu intransitiivinen kuin eksistentiaalinen esittelylause (eli perinteinen ”eksistentiaalilause”).

Eksistentiaalisesta lausetyypistä *Mere + ssä on vala + i + ta* (edellä n:o 3) tai *Mere + ssä on mies* tarjoutuu subjektiksi joko alussa oleva paikallismuoto tai eksistentiaaliverbiä täydentävä partitiivinen tai nominatiivinen substantiivi. Ei ole sattumaa, että tällaisen lauseen predikaatti on hyvin usein identtinen kopulan kanssa, ja siten verbiä seuraava nominaali onkin predikaatiivi.

Tavallisesti viimeksi mainittu on tulkittu lauseen subjektiksi, mutta se sopii perin huonosti perussubjektin universaaleihin. Yleisesti voidaan sanoa, että edellä mainitut suomen perussubjektin karakteristikat vastustavat järjestään tämän verbinjälkeisen nominaalilausekkeen tulkittamista subjektiksi, nimittäin piirteet 1—4, 7, 8, 18, 21, 24. Muidenkin piirteiden tulkittamista vaikeuttaa tämä perusyhtäläisyyksien puute.

Eksistentiaalisen esittelylauseen alussa oleva paikallissija on subjektiksi jokseenkin yhtä heikko. Syntaktinen ensimmäisyys tosin puolustaa sitä, mutta morfologia (esim. inessiivisija) viittaa toisiin tehtäviin.

5. Subjektittomuus

Vain pieni osa suomen lauseista on semmoisia, joihin ei kuulu perusmuotoinen, nominatiivinen subjekti. Passiivi- tai imperatiivimuotoisten verbien subjektit ovat yleensä yhteyksistä riittävän selvät.

Varsinaisia subjektisanattomia lausetyyppejä ovat geneeriset lauseet, joista oli edellä puhe kohdassa 5. Siinä rinnastin varsinaiseen tällaiseen lausetyyppiin (lauseeseen 11), jonka geneerisenä subjektina on ’kuka tahansa’, myös vastaavanlaiset eksistentiaalilauseet (esim. 12—13), joissa subjektin paikalta poistettuna on geneerinen paikallisuus: ’olemassa, maailmassa; ihmisellä’.

Ilmeisesti geneerisyys riittää poiston perusteeksi: eksistentiaalilauseen paikallisuus on tällöin läheinen perussubjektille, ei siis syntaktisesti. Myös objekti voi geneerisenä puuttua (Perlmutter 1980:

211—212), mutta sen paikka tajuttaneen aina verbinjälkeiseksi, mikä viittaa eksistentiaalisen esittelylauseen komplementtiin. Mikä on primaarin paikallisilmauksen asema?

Tarkastelen asiaa suomen sijakieliopin kannalta. Siinä täyden lauseen eri sijoissa olevat lausekkeet asettuvat peruslauseeseen tasapainoiseen perusjärjestykseen. Tämä paikka ja sijapäätte yhdessä viestivät myös jäsenen syntaktisen tehtävän. Ks. kaaviota. Nominatiivi edustaa subjektin sijaa ja paikkaa; verbin jäljessä olevana nominatiivikaan ei ole syntaktinen subjekti, vaikka semanttisesti se viittaa subjektin tarkoitukseen (merkinä 2.NOM).

Kaavio. Subjektittomien lauseiden syntaktis-semanttinen jäsentely sijapaikkakaavan mukaan (Toivainen 1985: 59, 17—31).

Lause n:o		NOM	PRED	PART/2. NOM	PAIK
73	<i>Kun syö lihaa,</i>	IHM	syö	lihaa	
74	<i>pysyy vahvana.</i>	IHM	pysyy		vahvana
75	<i>Kun on lihaa,</i>		on	lihaa	OLEMASSA
76	<i>saa vahvaa ruokaa.</i>	IHM	saa	vahvaa ruokaa	
77	<i>Kun on lihaa ja verta,</i>	IHM	on	lihaa ja verta	
78	<i>joutuu lavelle tielle.</i>	IHM	joutuu		lavelle tielle

Kun pannaan rinnakkain transitiivilause (kaaviossa lauseet 73 ja 76), tavallinen intransitiivilause (74 ja 78), nominaalilause (77) ja eksistentiaalinen esittelylause (75), havaitaan, että ne kaikki voivat olla geneerisiä (kuten tässä). Kaikista puuttuu pinnasta subjektinominatiivi, mikä selittyy sen semanttisesta yleisyydestä. Niinpä subjektin paikalle voidaan luontevasti tuoda esim. *kuka tahansa* tai *ihminen* (kaaviossa lyhenne IHM) kolmeen ensiksi mainittuun lausetyyppiin (lauseisiin 73—74, 76—78). Sen sijaan eksistentiaaliseen lauseeseen tämä ei käy, mutta paikalle voidaan panna geneerinen paikallisilmaus, joka siis on pinnasta samalla tavalla poissa: *olemassa, saatavissa, hallussa, ihmisellä*. Tämä poistettavuuden piirre kytkee paikallisilmauksen subjektiin. Keskeiseseikoista sanajärjestys niin ikään tukee tällaista hahmotusta.

Kuinka on sitten eksistentiaalisen esittelylauseen partitiivin (tai nominatiivin) laita? Tämähän (esim. lauseen 75 *lihaa* tai sen paikalle sopiva *liha*) on tulkittu subjektiksi. Tätä käsitystä eivät tue sanajärjestysäännöt, tämän sanan poiston mahdottomuus eivätkä rakenneyhteydet nominaali- tai transitiivilauseisiin (77 ja 73). Partitiivi on samantapainen kaikissa lauseissa, joissa se yleensä voi esiintyä: pääsääntöisesti se ilmaisee reemaa verbin komplementtina, jota primaarimpi voi olla vain

akkusatiivi (esim. *paljon*). Tätä tulkintaa perustelen julkaisussani Partitiivin syntaksi (1985).

6. Tasapainoisen toteamuslauseen subjektin asema ja piirteet

Suomen subjektin luonnehtimisen kannalta tasapainoinen toteamuslause on yleinen ja edustava, koska se sisältää paitsi verbin myös keskeiset nominaalilausekkeet, joihin subjektin syntaktisen funktion ilmaisimet varmasti kuuluvat. Seuraavia piirteitä voi numeron osoittamassa tärkeysjärjestyksessä pitää suomen subjektin luonnehtijoina. Tasapainoisessa toteamuslauseessa vallitsevat usein kolme ensimmäistä yhdessä.

1. SIJA: *subjektilausekkeen ydin on perusmuotoinen*; useimmin nominini, joka siis on nominatiivissa; joskus verbi joka on 1. infinitiivissä.

2. SANAJÄRJESTYS: *subjekti on predikaatin edellä*. Uposlausesubjektista on edellä vain osa, ei sen predikaatti (ks. Toivainen 1977: 65—66).

3. MUKAUTTAMINEN: *predikaatti mukautuu* etusijaisesti subjektina olevaan *määräiseen persoonapronomiiniin* (persoonakongruenssi) *tai monikolliseen sanaan tai sanaliittoon* (lukukongruenssi). Toinen mukautumissuunta on mahdollinen, kun määräinen persoonapronomiini on lauseessa vain nominatiivisena predikatiivina; esim. 79—81. Pekka Sammallahti mainitsi 1978 tällaisia tapauksia lapista. Dakotan intiaanikielessä ensimmäinen sana on subjektin asemassa, vaikka sanajärjestys on aika vapaa, ja mukautuminen koskee agenttia ja patienttia, ei subjektia (Chafe 1976: 45—47). Ks. myös Hakulinen—Karlsson 1979: 187—188; toisin esim. Itkonen 1979: 83.

(79) Seuraava potilas olet sinä.

(80) Tuossa/seuraavana olen minä.

(81) Minulla olet sinä.

4. POISTO: *subjektisana puuttuu* paitsi tekstin mahdollistamien yleisten poistosääntöjen vuoksi *myös siksi, että passiivimuodolla viitataan tekijään 'joku, jotkut' tai yksikön 3. persoonalla geneeriseen subjektiin 'kuka tahansa'*. Poisto on myös seuraavassa.

5. SIJAINEN: jos subjekti on vielä yleisempi kuin kohdassa 4 ja siis tyystin viestivoimattomana poistuu, tällaisen *eksistentiaalisen esittelylauseen subjektin paikalle nousee paikallisilmaus tai*, jos tämäkin yleisyyttään jää pois, *predikatiivilausekkeen* (temaattisempi) *osa*, usein pääsanana; esim. 82—83 (ks. esitystäni 1985).

(82) Maailmassa on erilaisia autoja.

(83) Autoja on erilaisia.

Subjektin erottaminen muista lauseenjäsenistä, esim. predikatiivista, ei käy siihen itseensä tuijottamalla: emme voi luetella kaikkia piirteitä, jotka tarvitaan tai jotka riittävät. On otettava huomioon, mihin verrataan, mistä on erotuttava. Ongelma koskee siis lopulta luokitusta.

Nykyään käsitetään (esim. Rosch 1978), että kategoria ei määräydy erottavien rajojen mukaan vaan kognitiivin läheisyyden mukaan. Läheisemmäksi tajutaan pikemmin luokan jokin yksilö kuin koko luokka. Edellä luetellut piirteet luonnehtivatkin yksilöä, subjektin prototyyppiä. Yksittäistä tapausta ei ratkaise yhtäläisyyksien määrä vaan se, minä kategorian edustyyppin kanssa sillä on enemmän yhteistä. Niin joutuu eksistentiaalilauseen nominatiivinen tai partitiivinen lauseke verbinjälkeisenä predikatiiviksi, jonka prototyyppin kanssa sillä on enemmän yhteistä kuin perussubjektien kanssa.

LÄHTEET

- ANISFELD, MOSHE 1984: *Language development from birth to three*. Erlbaum, Hillsdale, New Jersey.
- CHAFE, WALLACE L. 1976: Givenness, contrastiveness, subjects, topics, and point of view. — Charles N. Li (toim.): *Subject and topic*. Academic Press, New York.
- CHOMSKY, NOAM 1965: *Aspects of the theory of syntax*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- COMRIE, BERNARD 1981: *Language universals and linguistic typology. Syntax and morphology*. Blackwell, Oxford.
- FILLMORE, C. J. 1968: The case for case. — E. Bach ja R. T. Harms (toim.): *Universals in linguistic theory*. Holt, Rinehart & Winston, New York.
- HAKANEN, AIMO 1972: Normaali-ilause ja eksistentiaalilause. — *Sananjalka* 14: 36—76. Turku.
- HAKULINEN, AULI 1983: Subjektikategoria vai nominaalijäsenten subjektimaisuus? — Auli Hakulinen ja Pentti Leino (toim.): *Nykysuomen rakenne ja kehitys I*. Tietolipas 93. SKS, Helsinki.
- HAKULINEN, AULI — KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. SKS, Helsinki.
- IKOLA, OSMO 1973: Subjekti vai predikaatiivi? Eräs lauseenjäsennyksen umpikuja. — *Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia* 150: 65—74. Helsinki.
- ITKONEN, TERHO 1979: Subject and object marking in Finnish: An inverted ergative system and an "ideal" ergative sub-system. — Frans Plank (toim.): *Ergativity: towards a theory of grammatical relations*. Academic Press, New York.
- JOHNSON, DAVID E. 1977: On Keenan's definition of "subject of". — *Linguistic Inquiry* 8: 673—692.
- KEENAN, EDWARD L. 1976: Towards a universal definition of "subject". — Charles N. Li (toim.): *Subject and topic*. Academic Press, New York.
- KOSKI, MAUNO 1969: Substantiiviseen nominatiivipredikaatiiviin liittyvä lauseenjäsennysprobleemi. — *Juhlakirja Paavo Siron täydyessä 60 vuotta. Acta Universitatis Tamperensis A* 26. Tampere.
- LEINO, PENTTI 1982: *Suomen kielen lohkolause*. Suomi 124:2. SKS, Helsinki.
- LYONS, JOHN 1977: *Semantics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- PERLMUTTER, D. M. 1980: Relational grammar. — E. Moravcsik ja J. Wirth (toim.): *Syntax and semantics. Vol. 13: Current approaches to syntax*. Academic Press, New York.
- ROSCH, E. 1978: Principles of categorization. — E. Rosch ja B. Lloyd (toim.): *Cognition and categorization*. Erlbaum, Hillsdale, New Jersey.
- SADENIEMI, MATTI 1949: *Metrikkamme perusteet ja sovellutusta moderneihin ja antiikin mittoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 236. Helsinki.
- SAUKKONEN, PAULI 1966: 1. infinitiivin lativiin lauseopillinen jäsentyminen. *Virittäjä* 70: 153—163.
- TOIVAINEN, JORMA 1977: *Lausekielioppi*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen julkaisuja 12. Oulu.
- 1979a: Funktiokielioppia kohti. *Virittäjä* 83: 128—133.
- 1979b: A contaminated sentence (e.g. existential sentence) as a realization of blending of propositions. — *Folia Linguistica XIII*: 247—255. Mouton, The Hague.
- 1980: *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1—3 years*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 359. Helsinki.
- 1985: *Partitiivin syntaksi*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 25. Turku.
- VÄHÄMÄKI, K. BÖRJE 1984: *Existence and identity. A study of the semantics and syntax of existential sentences in Finnish*. Meddelanden från stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut 99. Åbo.

JORMA TOIVAINEN: *Some features of the Finnish subject*

The author has suggested interpreting the partitive or common case phrase that occurs after the verb in the Finnish existential sentence (i.e. the traditional subject) as a predicative (in English, for example, 1979b). This view means substantial modifications even in basic grammar: the partitive subject becomes unnecessary, and infinitive constructions will be placed in structural descriptions in a new way. Instead of making an overall appraisal, linguists have only dealt with a few details (e.g. Vähämäki, with "the contamination theory" 1985). The problem of the subject that occurs in two cases is here approached by adapting the universal features of the subject suggested by Keenan (1976) to the Finnish language.

The author considers the existential sentence of Jespersen, Ikola and others as a species of demonstrative sentence, an existential demonstrative sentence (e.g. *Tuossa on kala* = Engl. There is a fish there); cf. nominal demonstrative sentence (e.g. *Tuo on kala* = Engl. That is a fish). In these the noun phrase after the verb (*kala*) is a complement in both cases, because even in an existential sentence nine of the 24 characteristics of the Finnish basic subject are invalid. Among these nine are the most common and descriptive, namely word order, congruence and the nominative case (Keenan's clauses A 3.3, A 3.12 and B 1). Even the remaining characteristics are not natural as to interpretation when those basic similarities are lacking.

Hence the existential demonstrative sentence is left without a subject (in a normal existential sentence, e.g. *Kala on tuossa* = Engl. The fish is there, there is a subject). The subjectless generic sentence is common in Finnish and there is no such thing as a formal subject, all of which also supports the subjectlessness of the existential demonstrative sentence. The nominative (partitive) that remains in the sentence is actually reminiscent of the prototype of a predicative (cf. Rosch 1978).